

Cărți în mișcare – tentația modernității în Principatele Române (1830-1850)

Blînda, Virginia

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Blînda, V. (2002). Cărți în mișcare – tentația modernității în Principatele Române (1830-1850). *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 4, 23-31. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-381120>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

CĂRȚI ÎN MIȘCARE – TENTAȚIA MODERNITĂȚII ÎN
PRINCIPATELE ROMÂNE (1830-1850)

VIRGINIA BLÎNDA

În Principatele Române, relația individ/putere se articulează în jurul câtorva rețele de solidaritate ale căror proiecte aveau ca intenție, spre jumătatea secolului al XIX-lea, formarea unei anumite culturi politice. Transformarea individului tradițional într-un european modern, elaborarea unui sistem politic flexibil în raporturile sale cu individul, asimilarea structurilor de expresie liberală ale Statului occidental păreau a fi calea dobândirii modernității. *Luminile* occidentale inventaseră *societatea* ca un mod de reprezentare simbolică a existenței colective a umanității, făcând din ea un domeniu prin excelență al practicii umane¹. Asimilarea practicilor europene dezvoltă, în Principatele Române, strategii regionale. Concepte precum *societate civilă*, *guvernare civilă*, *drepturi politice*, *cetățean*² etc. circulau în limbajul politic al vremii. Lipseau însă mecanismele instituționalizării lor. Antagonismul dintre individ și Stat apare astfel ca o consecință directă a procesului de modernizare³. Romantismul, ca și *Luminile*, rămâneau pentru cea mai mare parte a lumii românești a secolului al XIX-lea

¹ KEITH MICHAEL BAKER, „L’homme des Lumières: l’homme social”, în *L’Homme des Lumières, de Paris à Pétersburg*, Actes du Colloque international, Automne 1992, Vivarium, Napoli, 1995, p. 134.

² În Mss Rom. 998/B.A.R. (*Material lexical divers*, a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ff. 176 r-v) conceptul de libertate, de exemplu, este explicat prin intermediul sintagmelor: *libertate naturală*, *civilă*, *politică*, *libertatea conștiinței*, *libertatea de a cugeta*, *de a scrie*, *libertatea individuală*. Spre jumătatea secolului al XIX-lea, lecturile politice câștigă teren. Cititorii lor devin ei înșiși, uneori, autori de astfel de scrieri, sau inițiatorii unor încercări de dicționare enciclopedice, având drept model instrumente de lucru similare, apărute în Europa Occidentală. Nicolae Suțu, în *Încercare de dicționar enciclopedic*, utiliza ample citate din scrierile politice franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, cu scopul de a acoperi conținutul diferitelor definiții. Întâlnim citate din Guizot, de Maistre, care acoperă sensul unor cuvinte precum *libertate*, *democrație*, *legi politice și civile* etc. Vezi Mss Rom. 1049/B.A.R., datat la jumătatea secolului al XIX-lea.

³ Vezi ALEXANDRU DUȚU, „Tradiția în gândirea politică românească”, în *Polis. Revistă de Științe Politice*, III, 3-4, 1996, p. 83.

un univers esoteric. Accesul la cunoaștere, ascuns între paginile cărților, rămânea încă limitat, pe parcursul primei jumătăți a secolului XIX românesc.

Circulația cărții în Țările Române a creat noi solidarități, care pot fi reconstituite din perspectiva fizionomiei gustului pentru lectură. Mai mult, cartea imprimată a contribuit la formarea unei noi mentalități, sprijinită pe fenomenul politic, asociabilă unui nou model uman, *cetățeanul*. Scriitura, manuscrisă, dar mai ales imprimată, este pusă, spre jumătatea secolului al XIX-lea, în serviciul unei acțiuni politice. Ea este astfel instrumentalizată și atașată unei strategii politice. O nouă generație, aceea a intelectualilor⁴, este preocupată să creeze un spațiu civic în care să-și dezvolte proiectele de modernizare a societății. Pasionat și determinat ulterior prin educație de politic, intelectualul percepe *political* ca pe o provocare: el servește instituțiile statului modern, asumându-și rolul de mediator între autoritatea politică și corpul social. Independența lui este însă limitată, activitatea controlată, iar dimensiunea strict numerică a acestei categorii sociale era decisă de bunăvoința boierilor⁵.

Activitatea intelectualilor nu elimină din proiectele lor dezvoltarea unei opinii publice active și receptive, educabilă prin intermediul presei. Asistăm, de altfel, la un fenomen de instituționalizare a culturii prin preocupările manifestate în domeniul învățământului, teatrului, presei, tiparului și a educării publicului. După 1830, o adevărată mitologie este utilizată în scopul definirii unei noi conștiințe naționale. Școala, cartea, imprimată sau manuscrisă, își asumau, la rândul lor, acest rol.

Publicul cititor din Principate părea derutat de opțiunile pe care trebuia să le facă. Gustul pentru o literatură frivolă (de delectare – comedie, vodevil, melodramă), solicitată mai ales de publicul tânăr, a determinat distribuitorii de carte să renunțe la strictele exigențe calitative în favoarea cititorilor care cumpărau cartea. Dilema raportului dintre preferințe și calitate se observă cel mai bine în domeniul traducerilor apărute în deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea⁶. Absența unor criterii de evaluare a propriilor lecturi menținea publicul, în cea mai mare parte a sa, la un nivel de autosuficiență stimulat de idealuri livrești și destine pasionale. Majoritatea lecturilor era formată din traduceri. Numărul lor, în creștere⁷, era un

⁴ În cazul Țărilor Române, intelectualul se revendică dintr-o tradiție culturală, aceea a cărturarilor. El își coordonează activitatea în serviciul instituțiilor statului modern, spre deosebire de cărturari, care trăiseră într-un mediu unde problemele politice se întrepătrundeau cu cel culturale, sociale etc. Vezi *Idem*, „Y-a-t-il une Europe Orthodoxe?”, în *Sud-estul și contextul european. Buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române*, coordonator ALEXANDRU DUȚU, volum îngrijit de Virginia Blînda, Simona Nicolae, Laurențiu Vlad, VII, 1997, pp. 46-50.

⁵ PAUL CORNEA, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, Editura Minerva, București, 1972, p. 430.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Într-o statistică propusă de Paul Cornea, numărul traducerilor din Principate a crescut după 1830, cu o diferență sensibilă în favoarea Bucureștiului: 1830-1840 / București – 90; Iași – 27,

indiciu al dorinței de înțelegere și cunoaștere a alterității prin intermediul unor modele culturale străine.

Peste această situație s-au suprapus și consecințele unei legislații restrictive în domeniul circulației imprimatului. Introducerea oficială a cenzurii, începând cu 1832, nu a fost deci singurul obstacol în evoluția gustului pentru lectură al cititorilor din Principate. Ea încetinește maturizarea preferințelor unui public eterogen și oarecum nesigur în criteriile de a alege un tip de lectură sau altul. În Moldova, de exemplu, „Comisia privighetoare asupra cărților de cetit ce intră și se vând în țară” urma să controleze activitatea tuturor imprimeriilor și librăriilor.

În acea perioadă, dificultățile distribuitorilor de carte (editori-librari, librari sau distribuitori) depindeau în mare măsură de gustul publicului cititor, pe de o parte, dar și de reglementările prin care autoritatea politică încearcă să supravegheze răspândirea ideilor epocii, pe de altă parte. Din punctul de vedere al acestei autorități, cartea reprezenta un pericol atunci când paginile ei ofereau cititorului prea multe incitări – explicite sau nu – la reflecție.

Prezentul studiu se va opri, în continuare, asupra câtorva forme de intermediere a circulației imprimatului, pe care atât editorii, cât și distribuitorii de carte le-au dezvoltat, evident din considerente diferite. Sursa au constituit-o diversele anunțuri publicate în presa românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Dezvoltarea activității editoriale în toate provinciile românești, mai ales după 1830, a determinat o răspândire mult mai mare a imprimatului decât până atunci. Cu toate acestea, scrierea manuscrisă îl însoțește (ca o practică mai mult sentimentală, la îndemâna deținătorilor de biblioteci private) până spre jumătatea secolului al XIX-lea. Vânzarea tipăriturilor se făcea fie direct la redacția gazetelor, fie prin librării, la legătorii de cărți⁸, prin comandă, licitații, în case particulare, direct la tipografiile⁹ (altele decât cele ale gazetelor), la „depozitul produselor industriei naționale”¹⁰, prin intermediul negustorilor, la Departamentul Dreptății¹¹ etc. În presa vremii se fac anunțuri cu titlurile cărților ce se aflau de vânzare, precum și locul de unde puteau fi procurate.

1840-1850/București – 115; Iași – 38, 1850-1860/București – 187; Iași – 50. Vezi *Idem, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo și Vasile Alecsandri, îndrumători ai curentului național popular*, Cursuri de vară și coloevii științifice, Sinaia, 25 iulie-25 august, 1965, p. 6.

⁸ În *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, p. 360 – la rubrica „Înștiințare” se aducea la cunoștință că la legătorul de cărți Iosif Capiatain se aflau în vânzare 100 de exemplare de ceasloave.

⁹ În *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, V, 1842, p. 42 – la tipografia din Blaj se afla de vânzare *Istoria pentru începutul Romanilor în Dacia* de PETRU MAIOR; vezi Tipografia Episcopiei Buzăului etc.

¹⁰ Vezi *Albina Românească*, XIII, 1842, p. 228.

¹¹ *Buletin G.A.*, XIII, 1844, p. 42 și *Vest. R.*, VIII, 1844, p. 45: Departamentul Dreptății făcea cunoscut că toate exemplarele „Condiții comerciale” se găsesc la casieria departamentului, de unde se putea cumpăra cu 6 sfanți exemplarul.

Cele mai importante rețele de distribuție a cărților au fost librăriile apărute în toate marile orașe, mai ales în zonele comerciale ale acestora. În București, cititorii puteau găsi titlurile preferate la „d. Gheorghe, vânzătorul de cărți, peste drum de Bărăție”¹², în *boltele* (prăvălii) domnilor Mihale și Gheorghe Ioanid, în Lipscani, Iosif Romanov, pe ulița Sf. Gheorghie¹³. La fel de cunoscute erau și *boltele* lui chir Dumitru Hagi Antone în Marchitani și a lui Mimicu Stratigake¹⁴ situate la poarta hanului Sf. Ion. Presa epocii menționează și alte librării precum cele ale lui V. Rusu, I. Scarlat, Fr. Walbaum,¹⁵ A. Daniilopolu, C.A. Rosetti și E. Winterhalder¹⁶.

În Iași, printre cele mai frecventate erau librăria Bel¹⁷ și aceea a fraților Hriste Gheorghiu¹⁸. „Comaniștii brașoveni” Dimitrie și Gavriil își extinseseră afacerea și în Iași, anunțând într-un număr al *Albinei Românești* din 1830 că în dugheana lor se află un „mic calendar de buzunariu”, la prețul de 1 sorocoveț (exemplarul legat) sau 50 de parale (cel nelegat)¹⁹. *Henriada* lui Voltaire fusese depusă la librăria lui A. Emanoil de către logofătul C. Conachi, prin a cărui stăruință s-a tradus și tipărit²⁰, în timp ce la librăria lui Dimitrachi Nicu și compania din Iași erau propuse spre vânzare 11.000 de cărți bisericești și istorice²¹. Nu deținem însă o evidență precisă a titlurilor și a numărului de exemplare (din fiecare titlu) ce făcea ca întreaga cantitate să se ridice la o cifră atât de impresionantă.

Unul dintre cei mai cunoscuți librari ai Iașiului, din epocă, a fost Henig, cel care pe lângă titlurile pe care le deținea în librăria sa, a făcut posibilă apariția unui cabinet de lectură.

Afaceri înfloritoare în domeniul vânzării de carte au dezvoltat și unii *comercianți* care și-au plasat librăriile pe lângă centre tipografice importante. Potrivit unui anunț apărut în *Albina* lui Asachi, „în tipografia Sf. Mitropolii s-au tipărit două comedii (...). Aceste piesă legate în un tom să vând la un loc cu preț de 7 1/2 lei, în Eși să află la librăria D. Boguș și D. Gavril Mironovici lângă poarta Sf. Mitropolii, iar pe la ținuturi pe la D-lor profesorii școlilor publice.”²²

În Brașov, Ioan Vaina de Pava publica, în 1846, în *Gazeta de Transilvania*, „scurte liste de cărți românești de vânzare”²³, de vânzare în librăria sa. Cărți de Balzac, Conti, Dash, Dickens, Dumas-tatăl, Dumas-fiul,

¹² *Curierul Românesc*, I, 1829-1830, p. 366.

¹³ *Ibidem*, II, 55, 1830, p. 210.

¹⁴ *Ibidem*, IV, 1832, p. 148.

¹⁵ *Ibidem*, XVII, 1845, p. 180.

¹⁶ *Ibidem*, XIX, 1847, p. 104.

¹⁷ *Curier de ambe sexe*, period II, 1838-1840, p. 123.

¹⁸ *Gazeta de Moldova*, XXII, 1850, p. 15.

¹⁹ *Albina Românească*, II, 1830, pp. 236, 480.

²⁰ *Gazeta de Transilvania*, I, 1838, p. 95 (Corespondență din Moldova).

²¹ *Buletin Foaie Oficială*, IX, 1841, p. 367.

²² *Albina Românească*, VII, 1835, p. 86.

²³ *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, pp. 376, 388.

Gautier, Gay, Kogălniceanu, Landelle etc. (toate în franceză) se găseau de vânzare la librarul Wilhelm Németh din Brașov, alături de alte titluri în limba română, dintre care 8 fuseseră „tipărite în toate provinciile românești”²⁴. Cele opt titluri anunțate în paginile *Foii pentru minte...* fuseseră depuse la redacție și la I. Navrea din Brașov. Tot în Brașov, R. Orghidan publica în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (1838, 1840) lista cărților pe care le avea de vânzare. În numărul *Foii pentru minte...* din 1840, Rudolf Orghidan e prezentat ca fiind „cetățean și neguțătoriu în Brașov”. Remarcăm faptul că notița aparută ni-l prezintă pe Orghidan în calitate de „cetățean” în Brașov și nu al Brașovului. Aceste personaje, care se ocupau cu vânzarea cărților, au puncte de desfacere situate, uneori, în orașe diferite. Orghidan vinde în Brașov, dar „și la casa lui din București”, anunțându-și titlurile disponibile atât în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, cât și în *Gazeta de Transilvania* la rubrica „Înștiințare literară”. Deși apăreau în Transilvania, listele abonaților confirmau faptul că aceste gazete circulau în toate provinciile românești. Astfel, cititorii *Gazetei de Transilvania* din Țara Românească erau anunțați despre cărțile ce urmau a se vinde în casa Orghidan, din București. *Foaie pentru minte...* publica, la rândul ei, cataloage de cărți ce se găseau de vânzare în tipografia lui Eliade din București²⁵, la librăria lui Iosif Romanov²⁶, catalogul cărților de citit din Biblioteca Mihăileană²⁷, etc. Este de presupus că librării și editorii din Țara Românească și Moldova nu ar fi publicat aceste anunțuri dacă gazetele transilvănene nu ar fi ajuns sub ochii publicului-cititor din aceste provincii. De altfel, listele de abonați fac dovada acestui lucru.

Distribuitorii de carte (fie ei librari, negustori ambulanti sau legători) publicau în presa vremii liste de cărți sau scurte anunțuri prin care își informau publicul-cititor despre ultimele apariții sau de titluri existente în stoc, făcând uneori chiar reduceri de preț. Aceleași titluri puteau fi găsite de vânzare la redacția gazetelor, în diferite librării²⁸ sau chiar la persoane particulare. Oferta era dependentă însă de gustul unui public, insuficient de bine instruit spre a asimila o lectură profundă, dar și de legislația existentă.

Tot la redacția ziarelor erau oferite informații despre modalitatea sau locul de unde puteau fi procurate cărțile. Unul dintre cei mai activi librari pare să fi fost Iosif Romanov. Un indiciu îl oferă multitudinea anunțurilor în care numele său era menționat în calitate de deținător de imprimat.

O analiză a listelor de cărți publicate în presă pune în evidență faptul că librării nu dețineau exclusivitate asupra vânzării unor titluri. Aceleași cărți

²⁴ Vezi *Ibidem*, X, 1847 și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XI, 1848.

²⁵ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, I, 1838, pp. 39-40 și II, 1839, pp. 223-224.

²⁶ *Ibidem*, II, 1839, pp. 223-224 și III, 1840, p. 128.

²⁷ *Ibidem*, V, 1842, pp. 55-56.

²⁸ Vezi *supra*.

puteau fi găsite în mai multe librării²⁹, ceea ce pune în evidență mobilitatea imprimatului și existența unor rețele de distribuție destul de bine dezvoltate. Cartea devenise o marfă, ea regla noi raporturi financiare pe piață, oferind celor ce o manevrau o posibilă stabilitate financiară, dar și temeri atunci când Puterea o considera primejdioasă prin conținutul ei.

Cărțile erau vândute, indiferent de cantitatea pe care posesorii lor o dețineau: fie câteva exemplare dintr-un tiraj, fie chiar un mic depozit. *Mozaicul* din 1838 preciza că drama „Neghina între grâu sau Religie și fățarnicie” se afla de vânzare în casele marelui clucer Gheorghie Otetelișanu, în Craiova³⁰. Slugerul Nicolae Rădulescu era în posesia *Molitelnicului în 71 coale tipărit după cel de la Râmnic cu slova Terția*, al cărui preț se ridica la un galben împărătesc³¹.

Cartea, ca bun de moștenire, nu-și păstrează întotdeauna valoarea de liant între generații. Uneori, noii posesori renunțau la biblioteci întregi, exemplarele fiind vândute fie la bucată (în funcție de dorința cumpărătorului), fie oferta era condiționată de achiziționarea întregului fond de carte. Moștenitorii renunțau adeseori la bibliotecile familiei, anunțându-și decizia prin mici anunțuri în presă. În 1835, în casa doctorului Cihac se aflau spre vânzare „1450 tomuri de deosibite cărți a clironomilor răposatului Protomedic Eustati Rola”³². Doritorii erau informați că acolo puteau consulta și catalogul cărților oferite spre vânzare. *Albina românească* făcea cunoscut la rubrica *vânzare* că „o bibliotecă bine condiționată, de cărți franceze, germane, eline, latine și romane, din averea răposatului căminar Flehtenmaher, se va vinde câte o carte sau toate la un loc, cu un preț măsurat. Doritorii sănt poftiți a se adresa la văduva Flehtenmaher”³³.

Un alt motiv de înstrăinare a cărților l-a constituit plecarea posesorilor, de obicei persoane nepământene, din țară. *Vestitorul românesc* publica în numărul său din 8 ghenarie 1849 o listă de cărți „à vendre pour cause de départ, ensemble ou séparément: Eds illustrés (...) S’adresser chez Monsieur Guerin, successeur de Lebel, Podu-Mogochoaie”³⁴.

În oferta vremii nu erau uitați nici iubitorii de călătorii, care aveau răgazul și bucuria de a citi o carte. „O bibliotecă portativă sau de călătorie care se poate muta cu înlesnire și pune oriunde este de vânzare. Î(n)trânsa se coprinde fapte de 24 de autori (scriitori) în 80 de tomuri, cola în 12, toate bine legate și hârtia bună. (...) Prețul îi este de 24 de (galbeni) împărătești, cel care o

²⁹ De pildă, *Idee repede despre Istoria Prințipatului Țării Rumânești*, de AARON FLORIAN, *Grāmatici pentru limba italiană în limba românească*, ș.a. se găseau de vânzare atât în bolta lui Iosif Romanov, cât și în aceea a lui Walbaum. Vezi *Romania*, I, 1838 și *Curierul Românesc*, XV, 1843 etc.

³⁰ Același anunț informa că „Neghina... “ poate fi procurată și de la redacția *Mozaicului* sau, din București, la Iosif Romanov. *Mozaicul*, I, 1838-1839, p. 597.

³¹ *Curierul Românesc*, IV, 1832, p. 362.

³² *Albina Românească*, VII, 1835, p. 69 – anunțul e bilingv, franceză/română.

³³ *Ibidem*, XXI, 1849, p. 360 – anunțul e bilingv, franceză/română.

³⁴ *Vestitorul Românesc*, XIII, 1849, p. 12 – e vorba de 128 de volume.

va voi, să se îndrepteze la Redacția Curierului, de unde va fi povățuit către cel care o are”³⁵.

De la Casa Cutiei Milelor din Iași se făcea înștiințarea că „în scritoria acestei case în Sf. Mitropolie din dosul strateniei se află de vândut la mezat cărțile Bibliotecii D-sale Petru”³⁶.

Cartea devine, treptat, un important element de socializare. Ea reprezintă și obiectul unor tranzacții comerciale, care adună grupuri de oameni interesați de conținutul său. Organizarea *loteriilor*³⁷ având drept scop vânzarea cărților a contribuit la diversificarea traseelor de circulație a imprimatului. În general, era expus surplusul de carte. În Iași, planul *loteriei* din 1841 urmărea vânzarea unei biblioteci formată din 305 opere în limbi străine și 546 în românește. „Prețul cumpărării tuturor acestor cărți este 16.191 1/2 lei”³⁸. Banii obținuți din vânzarea excedentului de carte urmau a fi investiți în cumpărarea acelor titluri care nu se găseau în bibliotecă: „Fiindcă din ajutorul care dă Cinstita Epitropie pentru tipărirea cărților, s-au dat la biblioteca publică multe exemplare de tot felu de cărți, s-au hotărât a se desfăce de aceste de prisos, ca cu banii scoși, să se poată cumpăra acele care nu se află în Bibliotecă, drept aceia, s-au hotărât ca din toate aceste cărți să se lasă numai 5 exemplare în bibliotecă, iar rămășița împreună cu altele să se desfacă prin o loterie privată”³⁹.

La rubrica „Loterie”, *Curierul Românesc* anunța, în 1833, vânzarea unui fond de carte cuprinzând 2300 de volume⁴⁰. Înșiși librarii renunțau la surplusul de carte prin intermediul acestui sistem. Astfel, ei asigurau mobilitatea titlurilor oferite spre vânzare, fiind, poate, și un indicator al preferințelor publicului în epocă, în ceea ce privește opțiunea pentru un titlu sau altul. Ei știau cel mai bine ce se vinde, ce se citește, astfel încât surplusul trebuia repede vândut pentru a avea o afacere profitabilă. Concurența între librari, în București, de exemplu, îi obliga pe aceștia să se adapteze rapid oricărei strategii de piață. Librarii Valbaum și Vaise publicau o *înștiințare* prin care făceau cunoscută publicului intenția de a organiza o *loterie*, la 1 ianuarie 1837⁴¹.

³⁵ *Curierul Românesc*, I, 1829, p. 158.

³⁶ *Albina Românească*, II, 1830, p. 150.

³⁷ Termenul era folosit în epocă cu sensul de „licitație”.

³⁸ *Albina Românească*, XII, 1841, p. 168.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Curierul Românesc*, V, 1833, p. 244: „Pentru o bibliotecă de 2300 volumuri de cărți franțoești, grecești, rumânești, latinești, italienești, nemțești, și rusești, să pun la lot No 600 numărând câte o jumătate de galben sau 16 lei, și vor câștiga două numere: cel dintâiu adica 1300 bucăți, și d'al doilea 1000. Cine va dori vreun număr va putea a se îndrepta și la Redactoriul aceștii gasete”.

⁴¹ *Curierul Românesc*, VII (1836), p. 240: „Librăriile D.D. Valbaum și Vaise din București, priimind de vr'o câtă vreme o mare cătățime de cărți, muzici și gravuri, au hotărât să treacă o parte prin mijlocul loteriei. Drept aceea au și tipărit un prospect și catalogul acestor cărți, icoane și muzici puse în joc. Această loterie coprinde 300 numere toate câștigătoare. Prețul unui lot este un galben împăratec. Cinstitul public poate iar să se încredințeze lesne despre folosul acestei loterii văzând titlurile cărților cel puțin o carte de prețul unui galben, dar poate cineva să

O altă modalitate de a face să parvină o carte în mâinile cititorului a fost și *prin comandă*. Librarii au pus la dispoziția celor interesați liste de cărți cu titlurile ce puteau fi aduse în țară prin comandă, direct din editurile străine. Fr. Walbaum anunța 17 astfel de titluri ce puteau fi procurate prin intermediul său⁴². Cu siguranță, nu a fost un caz singular. Instituțiile, de regulă, cumpărau direct de la furnizori, eliminând astfel intermediarii, dar nu și timpul de primire a pachetelor. Epitropia învățăturilor publice anunța că, deoarece nu a sosit transportul cărților care s-au cumpărat de la Paris pentru bibliotecă, deschiderea sălii de lectură s-a amânat⁴³.

Deși activitatea editorială a făcut mari progrese spre jumătatea veacului, una din problemele importante ale librarilor-editori a rămas „publicul”. Insuficient educat, el era format din boieri, intelectuali, reprezentanți ai noii categorii sociale, burghezia⁴⁴, și nu părea a fi deloc pretențios. După 1850, oferta de carte s-a diversificat, dar numărul celor care cumpărau cărți a rămas destul de redus. Apariția anunțurilor în presă (ca formă a publicității) a fost o modalitate de testare, din partea editorilor, a virtualelor preferințe de lectură și un instrument de reglare a propriilor activități. De asemenea, apariția cabinetelor de lectură a operat o selecție a cititorilor și a favorizat dezvoltarea unor grupuri de discuții, având ca sursă lectura. Aceste cabinete au devenit un spațiu de partajare a lecturii⁴⁵ și de validare colectivă a unor sentimente, sisteme de valori, a unor idei noi care veneau, prin intermediul cuvântului scris, „dinspre” Europa. Lectura dădea măsura importanței pe care cuvântului scris, imprimat sau manuscris, îl dobândise în societate.

Deși publicul nu era pe deplin constituit, cartea a exercitat totuși o influență dinamică, amplificând și facilitând circulația ideilor. Ea a devenit un instrument cultural al unei societăți în curs de modernizare, deși a impus cititorilor puncte de vedere și atitudini care sunt, în general, cele ale elitelor⁴⁶. Nimic nou, de altfel.

Dezvoltarea învățământului⁴⁷, primar îndeosebi, a creat treptat generații de indivizi alfabetizați, capabili, prin actul lecturii, să adere la sisteme de idei,

câștigi și de 2 până 20 galbeni. Tragerea loteriei se va face la 1-iu Ianuarie 1837, și bileterile se vând la librăria dumnealor”.

⁴² *România*, I, 1838, 1, p. 4.

⁴³ *Albina Românească*, XII, 1841, p. 111.

⁴⁴ PAUL CORNEA, *Oamenii începutului de drum. Studii și cercetări asupra epocii pașoptiste*, Cartea Românească, București, 1974, p. 155.

⁴⁵ Alături de alte preocupări ale membrilor acestor „cluburi”. A se vedea regulamentele cabinetelor de lectură.

⁴⁶ HENRI-JEAN MARTIN, „Les Réseaux du livre”, în *Le Livre français. Hier, aujourd'hui, demain*, Imprimerie Nationale, Paris, 1972, p. 72.

⁴⁷ Învățământul este organizat (după adoptarea Regulamentului Organic) pe mai multe trepte: „școala începătoare” (4 clase), „umanioare” (4 clase), „învățături complimentare” (3 clase, echivalentul cursului superior de liceu), „cursuri speciale” (adică universitare: drept, matematică aplicată, agricultură practică), în CONSTANTIN C. GIURESCU și DINU C. GIURESCU, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, pp. 517-518.

de credințe. Devenea tot mai evident faptul că alfabetizarea de masă ar fi putut crea o societate receptivă la ideologie. Oprită aici, cultura primară permitea doar identificarea de forme, fără a dezvolta spiritul critic, reflecția asupra ceea ce este sau nu posibil⁴⁸. În consecință, în școli, catehismul începe să fie înlocuit, treptat, prin instrucție civică.

Educația ulterioară este aceea care creează individul activ, deoarece, remarca Emmanuel Todd, ea îi formează când aceștia ating vârsta rebeliunii, a adolescenței⁴⁹. Individul este extras dintr-o pasivitate a lecturii și a experiențelor livrești, fiind încurajat să ia parte activă la procesul de europeanizare/modernizare a instituțiilor publice românești.

Cetățeanul proaspăt alfabetizat obținea o formă de putere care s-a dovedit a fi mai mult decât simbolică: aceea a scrisului. Ea atinge mai degrabă societatea citadină, atât cât era ea dezvoltată, și aproape deloc pe cea rurală. Reforma învățământului din Principatele Unite a exprimat necesitatea crescută de a scrie a lumii românești. Știința de carte, implicit capacitatea de a scrie, a fost și o consecință a birocratizării raporturilor individului, și în special ale orașeanului, cu administrația publică și cu Statul. Dezvoltarea burgheziei a favorizat evoluția și înmulțirea procedurilor de înregistrare a scrisului (contracte, memorii, note, socoteli), care au devenit un element important al activității economice. Nu în ultimul rând, în clasele de mijloc ale societății, scrisul a devenit un simbol al distincției sociale și o cale de ascensiune rapidă, alături de puterea economică și financiară a fiecărui cămin.

Atât intelectualul, cât și burghezul se simt atrași (unii o consideră chiar o datorie), deopotrivă, să susțină edificiul modernității în calitatea lor de cetățeni. Oameni instruiți, mulți educați în școli europene, intelectualii (unii chiar fii de boieri) vor forma elita românească pregătită și dispusă să înțeleagă mersul lumii și să i se alăture.

⁴⁸ EMMANUEL TODD, *L'Invention de l'Europe*, Seuil, Paris, 1990, p. 441.

⁴⁹ *Ibidem*.